

ORSZÁGOS „FŐISPÁNY” LEGYEN A BELÜGYMINISZTER! – AVAGY A MINISZTEREK TRADICIONÁLIS ELNEVEZÉSÉNEK ÉRTELMEZÉSE

BATHÓ GÁBOR

Az MTA-ELTE Jogtörténeti
Kutatócsoport (ELKH) blogja

A SZERZŐ:

DR. BATHÓ GÁBOR

Az MTA-ELTE

JOGTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT
(ELKH) EGYÜTTMŰKÖDŐ KUTATÓJA

ADJUNKTUS

(NKE ÁLLAMTUDOMÁNYI ÉS
NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK KAR,
ÁLLAM- ÉS JOGTÖRTÉNETI
TANSZÉK)

BATHO.GABOR@UNI-NKE.HU

2022. december 19.

Miként közismert, a miniszter szó eredete a latin minis-
ter, amely szolgát vagy segé-
det jelent. A széleskörben el-
fogadott magyarázat szerint a
miniszteri pozícióban lévő
személyt az államfő veszi maga
mellé segítségként, a köz-
ügyek intézésére, s innen az
elnevezés.

Ehhez a gondolathoz szinte
tökéletesen illeszkedik az
1848. évi III. törvénycikk,
amely szerint a felelős
kormány élén a miniszterelnök
áll, akinek – ha tárcát nem vállal
– nyolc minisztere lehet. A
miniszterelnököt a király „veszi
maga mellé”, azaz nevezi ki. A
törvénycikk 12. §-a szerint:
„Ministertársait legfelsőbb

megegyezés végett az elnök
teszi javaslatba.” Ebből adódik
tehát, hogy a miniszterelnök
jogosult megválasztani minisz-
tertársait, így tulajdonképpen
nem az államfő veszi maga
mellé segítségként, a mi-
nisztereket, hanem a miniszter-
elnök. De az is igaz, hogy ez a
modell nem volt hosszú életű.
A törvénycikk aztán két szá-
zasban sorolja fel a lehet-
séges nyolc miniszteri tárcát. A
13. § egyedül a király személye
körül miniszterről szól, a 14. §
pedig a többi hét miniszteri
pozíciót sorolja fel. A miniszté-
riumok elnevezései végül nem
követték egy az egyben a
törvénycikkben megjelölt
miniszteri reszortokat, néhány
esetben nagyon hosszú vagy
nehézkés lett volna (lásd
például közmunka és közleke-
dési eszközök osztálya, és
hajózás, amely helyett a
Közmunka és Közlekedésügyi
Minisztérium jött létre, vagy az
igazságszolgáltatás és
kegyelem osztálya, amely
helyett egyszerűen az
Igazságügyi Minisztérium
alakult meg).

Az 1848. évi III. törvénycikk
rendelkezései szerint a
miniszterek a törvény 14. §-a
szerinti osztályok, tárcák, azaz
minisztériumok élén álltak.
Ezzel vette kezdetét az a ma-
gyar közjogi hagyomány, hogy
a minisztériumok felsorolását
törvény határozza meg. Persze
erre előbb sor sem kerülhetett
volna miniszterek hiányában.
Mindazonáltal a gyakorlat
máig él, sőt egyes időszakok-
ban nemhogy törvény, hanem
egyesen az alkotmány határoz-
ta meg a minisztériumok
nevét.

Ferdinandy Gejza a minisz-
terek 1848. évi III. törvény-
cikk szerinti elnevezéseivel
kapcsolatban azt rótta fel, hogy
az szakított a történelmi fejlő-
déssel, mivel a nádor kivételé-
vel az összes régi országos
méltóság elnevezését mellőzte
(a nádor mellőzésére is csak
1867-ig kellett várni). Úgy
vélte, hogy nem lett volna
akadálya annak, hogy a
miniszterelnököt főkancellár-
nak, a pénzügyminisztert
tárnokmesternek, az igazság-
ügyminisztert országbírónak, a
honvédelmi minisztert pedig
főkapitánynak nevezzék, és
csak az új közigazgatási ágak
vezetői kapták volna a
miniszter elnevezést.¹

Ferdinandynak kétségtele-
nül igaza volt, a lehetőség
formálisan fennállt, hogy ilyen
elnevezéseket használjanak, és
van ilyen modellre is példa,
hiszen az angol kormány
tagjainak egy része is hagyo-
mányos elnevezéssel bír ma is
(chancellor of the exchequer,
lord high chancellor, lord privy
seal). Széles körben elfogadott
az az álláspont, mely szerint a
régi, hagyományos elneve-
zések mellőzésének magyará-
zata lehet, hogy ez az elhatá-
rolódás jele volt. Az alkotmá-
nyos forradalom azért változ-
tatta meg ezeket az elneve-
zéseket, hogy kifejezze azt,
hogy a korábbi, birodalmi
érdekeket szolgáló főtiszt-
viselőkkel szemben, illetve a
felelősség nélkül működő
dikasztériális rendszerrel
szemben felelős minisztériu-
mot hoztak létre.

Azt sem hagyhatjuk azonban
figyelmünk kívül, hogy az
alkotmányos forradalmi
jogalkotás a miniszteri

MAGYARORSZÁG KÖZJOGA (ALKOTMÁNYJOG)

IRTA

DR. FERDINANDY GEJZA

BUDAPEST
POLITZER ZSIGMOND ÉS FIA KIADÁSA
1902.

elnevezéssel csak felült egy jó ideje futó európai közjogi vonatra. A modernséget mutató alkotmányok, mindazok, amelyeket ma egyébként az 1848-as áprilisi alkotmányos forradalmi törvényalkotás előképeinek, mintáinak tekintünk, a miniszter elnevezést használták. Így tett az 1791-es, 1814-es és 1830-as francia, az 1818-as badeni és bajor, az 1819-es württembergi, valamint az 1831-es belga, szász-altenburgi és szászországi alkotmány is. Érdekességgé megemlítenédő, hogy az európai alkotmányozási hullám eredményeként létrejött 1824-es brazil birodalmi alkotmány is a miniszter elnevezést használja.¹ Ezzel mindösszesen arra szeretném irányítani a figyelmet, hogy könnyen lehet, hogy sokkal inkább a közeledés, a kapcsolódás, és nem az elhatárolódás motiválta a miniszter szó használatát. Nem is beszélve az igen jelentős súllyal bíró európai gyakorlatról.

Gondoljunk csak bele, hogy mennyivel egyszerűbb a nemzetközi kapcsolatokban, ha miniszter miniszterrel találkozhat, és nincs szükség

külön magyarázatokra a pozíciót illetően. Ez ellen szól azonban a vatikáni vagy pápai államtitkár vagy a secretary of state az Egyesült Államokban – hagyományos elnevezések, melyek gyakran zavart keltenek és magyarázatra szorulhatnak.

Honnan vette Ferdinandy Gejza a hagyományos miniszteri elnevezések ötletét?

Nem állítom, hogy Ferdinandy Kossuth Lajostól kölcsönözte volna a hagyományos miniszteri elnevezések ideáját, illetve az egyes párosításokat, de figyelemreméltónak mondható a hasonlóság Ferdinandy leírása és Kossuth kúthai alkotmány néven elhíresült alkotmánytervezete között. Ez utóbiban így ír Kossuth: „*A miniszterekre nézve is megtartandónak vélem a historiai alapot, s annak analogiáját. Az igazságügyi ministert – országbírónak nevezném, a financz ministert – tárnoknak, a hadügy ministert – ország főkapitányának, a belügy ministert – országos főispánnak, a külügy ministert – cancellárnak, a közlekedési s kereskedelmi ministert – országos fő biztosnak. A vallás nem tartozván az állami functiók körébe, vallásügyi miniszterre nincsen szükség. Az oktatási ügy pedig (a mennyiben a kormány s nem a megyék és községek hatáskörébe tartozik) az országos főispányság (belügy) tárczájához csatolható.*”³

Ha a miniszteri elnevezés használatát csak azzal a tulajdonsággal ruházzuk fel, hogy az az elhatárolódást fejezné ki, akkor azt kellene mondanunk, hogy Kossuth – legalábbis e tekintetben – nem volt az elhatárolódás partján.

Legalább annyira érdemes itt utalni, hogy 1849. április 14-én, amikor az országgyűlés kimondta a trónfosztást, Kossuth azt is indítványozta, hogy országgyűlési előterjesztés céljából kezdjék meg a megszövegezendő magyar alkotmány munkálatait. Igaz, hogy ez a munka a szabadságharc veresége miatt nem volt sikeres, de Kossuth 1851-re elkészített egy francia nyelvű alkotmánytervezetet, amelynek 1859-es, szintén francia nyelvű átdolgozott változatának magyar fordításából való a fenti idézet.

Mondhatjuk-e azt tehát, hogy Kossuth a tradicionális elnevezések

használatával kapcsolódását fejezte ki a korábbi, birodalmi érdekeket szolgáló főtisztviselőkhöz, illetve a felelősség nélkül működő dikasztériális rendszerhez? A kérdést, így feltéve, mindenképpen nemleges válasz követi, a függetlenségi nyilatkozat atyjának nyilván nem voltak ilyen szándékai. Az 1848-as törvényhozás a miniszter szó használatával is azt jelezte, hogy a nyugat-európai mintákat kívánta követni még akár azon az áron is, hogy a magyar közjogi hagyományok egy része szükségszerűen elvész. Kossuthot talán a csalódás vezette, hogy 1851-re így szakított eredeti álláspontjával. Hiszen ne felejtjük, 1848-ban Kossuth kezdeményezte a kormányról szóló törvény megszövegezését Ghyczy Kálmánnál úgy, hogy átadta neki néhány szakasz szövegét, köztük a miniszterek (és nem az országbíró, a tárnokmester vagy a főcancellár és mások) felelősségre vonásáról szólót.

Hivatkozások:

- ¹ Ferdinandy Gejza: Magyarország közjoga (Alkotmányjog). Budapest, Politzer, 1902. 567. p.
- ² Lásd: Constitution française du 3 septembre 1791., 2. fejezet; Charte constitutionnelle du 4 juin 1814., 13. cikk; Charte constitutionnelle du 14 août 1830., 46-47. cikk; Verfassungsurkunde für das Großherzogtum Baden vom 22. August 1818, 7. cikk; Verfassungsurkunde für das Königreich Bayern vom 26. Mai 1818., 12. §; Verfassungsurkunde für das Königreich Württemberg, vom 25. September 1819., 51-52.; Constitution du 7 février 1831., 2. fejezet; Grundgesetz für das Herzogthum Sachsen-Altenburg vom 29sten April 1831., 65. §; Verfassungsurkunde für das Königreich Sachsen vom 4. September 1831., 41. §; Constituição Política do Império do Brasil; 6. fejezet
- ³ Gerő András (szerk.): Kossuth Lajos: Javaslat Magyar Ország jövő politikai szervezetét illetőleg – tekintettel a nemzetiségi kérdés megoldására. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 1994. 35. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Ferdinandy Gejza: Magyarország közjoga, borító. Forrás: https://adt.arcanum.com/hu/view/Books_21_JogJogtortenet_1167_Magyarország_kozjoga_Ferdinandy_828/?pg=0&layout=s 2022. december 18.
2. oldal: Kossuth Lajos https://hu.wikipedia.org/wiki/Kossuth_Lajos#/media/Fájl:Kossuth_daugerro.jpg 2022. december 18.